

Rudyard Kipling'in *Kim*'inde Bilginin Önemi

The Importance of Knowledge in Rudyard Kipling's *Kim*

Fikret Arargüç

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
fararguc@atauni.edu.tr

Özet

Rudyard Kipling İngiliz imparatorluğunun en önemli yazarlarından biridir ve yaşamı boyunca imparatorluğunun savunuculuğunu yapmıştır. Ancak bazı eleştirmenler, yazarın *Kim* adlı romanı yaratarak ideolojiden uzak bir tür çocuk klasiği yazdığını iddia eder. Edward Said'in oryantalist eleştirisi yöntemiyle yaptığımız inceleme sonucunda Kipling'in, *Kim*'i yazarak siyasi ideolojisinden ödün vermediğini, tersine imparatorluğu daha başarılı ve etkin yönetebilmek için bilginin önemini vurgulayan politik söylemli bir yapıtı ortaya koyduğunu saptadık.

Abstract

Rudyard Kipling is one of the most important authors of the British Empire and throughout his life he devoted himself to the cause of the empire. Yet, some critics claim that Kipling, has broken up with his ideology after his novel *Kim*, creating a sort of children classic bare of ideology. By applying Edward Said's orientalist criticism, it is clear that Kipling, in writing *Kim*, has not indeed broken up with his political philosophy, on the contrary he has made a political work where the importance of knowledge is highlighted in ruling the empire more effectively and more successfully.

İngiliz yazınında saygın bir yere sahip olan Joseph Rudyard Kipling 1865 yılında Hindistan'ın Bombay ilinde doğmuştur. Çok sayıda kısa öykü, şiir ve dört tane de romanı olan yazar, yapıtlarının çoğunda konu olarak Britanya imparatorluğunu ve onun en önemli sömürgesi olan Hindistan'ı işlemiştir. Kipling, yazınsal başarısının yanı sıra siyasal kişiliğinden dolayı da isminden sıkça söz ettiren bir yazardır. Kendini İmparatorluğa adanmış olan Kipling, yaşamı boyunca onun savunuculuğunu üstlenmiş ve inandığı ideolojisini yapıtları aracılığıyla geniş kitlelere duyurmaya çalışmıştır. Bu özelliğinden ötürü günümüzde dahi Kipling birçok yazar tarafından katı bir emperyalist olarak görülmektedir. Ancak yazar 1907 yılında *Kim* adlı romanını yayınlattığında hakkındaki olumsuz düşünceler az da olsa değişmiştir ve bu yapıtıyla da Nobel yazın ödülünü almıştır. *Kim*, Kipling'in başyapıtı olmakla birlikte çoğu zaman bir çocuk klasiği olarak değerlendirilmektedir, ancak Edward Said'in eleştirel söylemi ışığında ele

alındığında, bu romanın dönemin etkin siyasal söylemini yansıtan çok tipik bir yapıt olduğu görülür.

Said'in eleştirel söylemi ve oryantalizm eleştirisi, Michel Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisi üzerine kuruludur. Foucault, devletlerin toplulukları nasıl denetim altında tuttuklarını incelerken, akademik bilimlerin birer toplumsal denetim biçimi olduğunu belirlemiştir. Ona göre, akademik bilimler yalnızca bilgi üretmez, aynı zamanda iktidarın yolunu da açarlar. Bilgi, söylemler aracılığıyla iktidara dönüşür, ya da iktidar söylem tarafından harekete geçirilip uygulanır¹. Bir başka deyişle söylem, bilgi nesnelere üreten bir bilgi-iktidar sentezi olarak ele alınabilir.

Edward Said Oryantalizm eleştirisinde, Doğu'yu ele alırken Batı'nın nesnel olmadığını ve her zaman Batılı değer yargılarıyla hareket ettiğini vurgular.² Bu bakış açısıyla oryantalizmi, Batı'nın bütünü ile kendi görüşlerinden ve varsayımlarından hareket ederek, çıkarlarına uygun bir Doğu anlayışı geliştirip, değişmez, irrasyonel, ahlaksız ve gelişmemiş gibi olumsuz özellikler taşıyan bir Doğulu imgesi ürettiğini ileri süren bir söylem olarak değerlendirebiliriz. Said, bu aşamada Batının Doğuya gereksinim duyduğunu iddia eder,³ çünkü yukarıdaki durumla eşgüdümlü olarak Doğunun bütün zıt özelliklerini taşıyan ve bundan ötürü ona üstün olan bir Batılı imgesi de oluşturulur. Batının Doğuyu temsil etme hakkı ve onu uygarlaştırma görevi de ona yüklenen hiyerarşik özellikten kaynaklanmaktadır. Bu noktada oryantalist söylemdeki yazının önemi kendiliğinden anlaşılmalıdır, çünkü çoğu Batılı için Doğu, Batılı yazarların tanımlamalarıyla vardır. Sonuç olarak Said, kendisine hizmet eden bütün araçlarıyla birlikte oryantalizm'i, sömürgeci güçlerin Doğu kültürlerini hakimiyetleri altına almalarıyla doğrudan ilişkilendirir:

Şarkiyatçılık, Şark'la- Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek- uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark'a egemen olmakta, Şarkı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir batı biçemi olarak incelenebilir, çözümlenebilir⁴.

Britanya imparatorluğu ve bunun içinde özellikle Hindistan, geniş toprakları ve farklı kültür, dil ve ırkları kapsayan coğrafyası ile yönetilmesi çok zor bir ülke olmuştur. İlk dönemlerde İngiltere üstünlüğünü askeri gücüyle sağladığı gibi sömürgelerinde çıkan sorunları da çoğu zaman şiddet ile bastırılmış ve bu yolla yerli halkı sindirerek denetim sağlamaya çalışmıştır. Şiddet kullanımı zamanla, yerlilerin daha da bilinçlenmesine neden olmuş ve bunun sonucunda sömürülen halk gün geçtikçe kendi kimliğini sorgulamaya,

hakkını aramaya ve ülkelerindeki İngiliz varlığından kuşku duymaya ve bunun sonucunda örgütlü bir biçimde karşı koymaya başlamıştır.

İngilizler birkaç yüzyıldır Hindistan ve Hintlilerle ilişki içerisinde olmalarına karşın, bu süre boyunca onlar hakkında yok denecek kadar az şey öğrenmişlerdir. Bu tarihsel gerçek, İngilizlerin Hintlilerle olan ilişkisinin karşılıklı ekonomik veya kültürel bir alışverişten oluşmadığını, tam tersine bu tek yanlı bir çıkar ilişkisi olduğunun göstergesidir. Karşı kültürü tanımamanın getirdiği bilgisizliğin sonucunda, iki ırk arasında birçok sorun yaşanmıştır. Örneğin ilk Hindistan Bağımsızlık Savaşı olarak görülen⁵ 1857'deki 'Büyük Ayaklanma' çoğunlukla Hindu ve Müslümanlardan oluşan Hindistan ordusundaki askerlerin İngiliz subaylarına isyan etmeleriyle patlak vermiştir. Askerlere mermilerinin yağlanması gerektiği yeni bir marka tüfek verilmiş ancak kullanılacak yağın inek ve domuz yağlarının bileşiminden oluşması İngiliz subayları ve yerli askerler arasında birçok soruna yol açmıştır. Dinleri gereği onlara yasak olan bu yağ kullanma mecburiyeti, Hintlilerin İngiliz'lere karşı ilk başkaldırıları olarak kabul edilir. Sorunların gün geçtikçe artması ve bölgede İngiliz denetiminin zayıflaması, İngiliz yönetimini yeni iktidar biçimleri aramaya itmiştir. Sonunda düşmanı tanıyarak daha iyi denetim altında tutma düşüncesinden yola çıkan İngiliz yönetimi, Hintliler hakkında bilgi toplamaya başlamıştır. Bu yolla Hintlileri daha iyi çözerek onların da benimseyecekleri bir yaklaşımla hem üstünlüklerini güçlendirmeyi hem de onların güvenlerini kazanmayı amaçlamışlardır.

Kipling, *Kim* adlı romanı aracılığıyla okuyucularına imparatorluğu ideal bir biçimde yönetmenin yollarını göstermeye çalışır. Said, *Kim*'de bilgi ve siyasete verdiği önemden ötürü Kipling'in *sömürgelerde etkinlik gösteren Batı bilimi ile Batı siyasal iktidarı arasındaki mantıksal ittifakı resimleyen ilk romancılardan biri*⁶, olduğunu söyler. *Kim*, tür olarak bir Bildungsroman'dır⁷ ve bundan dolayı da bilgi romanın ana temalarından biridir. *Kim*'deki 'Büyük Oyun' dönemin aynı isimli siyasal iktidar kurma stratejisini anlatmaktadır ve bu bakımdan bazen saptırılmışsa da tarih hakkında okuyucuya bilgi vermektedir.

Romanda bilgi tam anlamıyla stratejik bir özelliğe sahiptir, çünkü 'düşman' hakkında en çok bilgiye sahip olan, Hindistan'ın hakimi olacaktır. Böylelikle bilgi yalnızca İngilizlere iktidar getirmez, Hindistan'ı kendi ülkelerinin sınırlarına dahil etmek isteyen Rus casusları da, bu amaçlarını gerçekleştirmek için bölgede gerekli çalışmaları yapmaktadırlar. Bir bakıma romandaki bilgi arayışı bir yarışma gibidir ve bu yarışta bilgi kimin eline geçerse, güç de onda olur. Ancak gerek bilginin öneminden gerekse

emperyalist önyargısından ötürü, yazar, bilginin ancak doğru ellerde veya başka bir deyişle İngiliz'lerin elinde olması gerektiğini, yerli kahramanlarına da onaylatırarak dile getirmektedir.

Farklı ırk, din ve kültürden gelen toplumları yönetmek için çoğu sömürgeci devletler haber alma hizmetlerini güçlendirmişlerdir ve bu yolla farklı bölgelerde hakimiyetlerini artırmışlardır. Günümüzde bile, bütün güçlü devletler için gizli haber alma örgütleri çok büyük önem taşır (hatta İsrail gibi bazı devletler için bu örgütler hayati öneme sahiptir) ve bu örgütlerin güvenilirliği ve sağlamlığı devletin gücüyle doğru orantılıdır. Bu örgütlerin ajanları önemli bilgiler toplamak için her türlü teknolojik ve bilimsel gelişmeden yararlanırlar. Örneğin İngiliz Gizli İstihbarat Örgütü, diğer ülkeler hakkında çok önemli bilgiler sağlayan etnografya ve antropoloji gibi bilim dallarına bu bakımdan çok önem vermiştir:

Modern toplumsal bilimlerde tarihsel olarak sömürgeciliğe en çok bağlı olan antropolojilerdir, çünkü antropologlarla etnologlar, yerli halkın gelenek ve görenekleri konusunda sömürge yöneticilerine sık sık danışmanlık yapmışlardır⁸.

Romanın açılış sahnesi tam anlamıyla bilgi-iktidar ilişkisini yansıtır. Kim, etnografya müzesinin karşısında eski bir topun üzerinde oturur ve Hintli çocuklarla kale-kapmaca oyunu oynar. Yazarın alaylı ifadesiyle, topa sahip olan Hindistan'a sahiptir. Böylelikle Kim hem Hindu, hem de Müslüman oyun arkadaşlarını toptan tekmeleyerek aşağı iter, çünkü Kim beyazdır veya başka bir deyişle İngiliz'dir ve bu yüzden topun üstünde oturabilmek için bazı haklara sahiptir⁹. Tarihin de yansıtıldığı bu sahne, etnografya müzesinin de İngilizlere ait olduğu söylenilerek pekiştirilmiştir, çünkü top ne kadar iktidarı simgelerse müze de bir o kadar bilgiyi simgelemektedir. Etnografların yaptıkları araştırmalardan ötürü, Hint kültürleri hakkında bütün ayrıntılı bilgi müzede bulunmaktadır ve bir bakıma Müze kocaman Hindistan'ı içinde barındırmaktadır. Burada yazar, daha öykünün başında bilginin önemini ve yine bu bilginin kendilerinde olduğunu vurgulayarak oryantalist üstünlük duygusunu tatmin etmektedir.

Kim'de görev alan casusların tümü yazar tarafından özenle seçilmiştir ve her birinin bilim adamı oluşu bu bakımdan rastlantısal değildir. İngiliz gizli istihbarat örgütünün başkanı Albay Creighton, Hurree Babu Chunder ve Lurgan Sahip antropoloji ve etnoloji başta olmak üzere toplumsal denetim sağlayabilecek birçok bilimde uzmandırlar. Romanın baş kişisi olan Kim ise gizli servise girmeden önce uzun yıllar boyunca, bir dizi eğitimden geçmek zorunda kalmıştır ve bunun sonucunda Hindistan ve Hintliler hakkında

bilinmesi gereken her şeyi öğrenmiştir:

Creighton ve casusları yalnızca bilgi edinmek için veya Hint gelenek ve göreneklerine duydukları hayranlıklarından dolayı Hint kültürünü öğrenmezler. Onların araştırdıkları bilgi daha etkilidir. Bu bilgi, İngilizlerin Hindistan'da daha güçlü manevralar yapabilmelerini, Hintlileri denetleyebilmelerini sağlayacak ve Rus düşmanlarını yenmeye yarayacak bir araçtır¹⁰.

Romandaki İngiliz gizli istihbarat örgütünün kilit ismi olan Albay Creighton, Kipling'in düşlediği profesyonel İngiliz sömürgecinin ta kendisidir. Said, Kipling'in Hindistan'ı bilen, onların dillerini konuşan, kültür ve dinlerine saygılı davranan bu kişiyi yaratarak, güç ve bilgiyi bir arada bulunduran tanrısal özellikli bir karakter oluşturduğunu söyler¹¹.

Diyalogların oluşabilmesi için en önemli araç dildir. Bundan dolayı Kipling Hintlilere bağımlı kalmamaları, üstünlüklerinin sarsılmaması ve onları daha etkin yönetebilmeleri için İngilizlerin Hintçe öğrenmelerini şart koşar. Romanda Hintlilere kötü davranan askeri okul öğrencisi bir İngiliz yerlilerin maskarası olur, çünkü Hintliler onun Hintçe bilmemesinden yararlanarak, yüzüne gülüp onun anlamadığı küfürler ederler.¹² Kipling daha da öteye giderek, Kim aracılığıyla Hindistan'daki askeri birliklerde görev yapan İngiliz rahiplerin Hintçe bilmemelerini, "*onlar Hintçe bilmiyor. Onlar yalnızca katıksız birer eşektir*"¹³ gibi ağır bir anlatımla eleştirmektedir. Bunun yanı sıra Hintçe'yi birçok yerel ağızla konuşabilen Albay Creighton Kim'in gözünde bir ilahdır. Dilin önemini vurgulamak isteyen yazar, bu yüzden yapıtı boyunca birçok sözcüğün yerel karşılıklarını da kullanmaktadır. Aynı zamanda bu yolla yazar, okuyucuya Hindistan'ı ve Hint kültürünü ne kadar iyi bildiğini göstermektedir. Bundan dolayı da Hindistan onun için yabancı olmaktan çıkar ve bir bakıma 'evini' simgeler.

Kipling, İngilizlerin Hint dillerini öğrenmesinin önemini vurgulamasına karşın İngilizce'nin ancak sahiplerin konuştuğu bir dil olarak kalmasının gerekliliğini açık bir biçimde belirtmektedir. İngilizler ve Hintliler arasındaki ilişkiyi bir köle efendi ilişkisi,¹⁴ İngilizce'yi de iktidarın bir göstereni olarak görmektedir, çünkü yazar da, Frantz Fanon'un, yerlilerin batı dillerini bilmelerinin hem kültürel farklılığı, hem de hakimiyeti yok ettiği¹⁵ düşüncesine katılmaktadır. Romanın bir yerinde Hurree Babu, Kim'e tüm Hintlilerin hava atmak için İngilizce konuştuklarını¹⁶ itiraf etmekte ve bu biçimde yazar, Hintlilerde olduğunu varsaydığı İngiliz özentisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İki ırk arasındaki iletişimsizliği giderebilmek için İngiliz yöneticileri,

kan ve renk bakımından Hintli, ancak düşünce, zevk, ahlak ve zeka bakımından İngiliz olan¹⁷ bir tercüman grubu oluşturma amacıyla, Hintlilerin eğitilmelerini öngörmüşlerdir. Kipling, eğitilmiş insanların eğitim görmemiş insanlara kıyasla nispeten daha zor yönetildiğini ve zamanla birçok konuyu sorgulamaya başlayacaklarından dolayı İngiliz yönetimi için bir tehdit oluşturabileceklerini düşünerek, Hintlilerin eğitilmelerine karşı çıkmıştır. Ona göre eğitim gören Hintliler gittikçe İngilizlere benzeyecek ve hatta günün birinde İngilizlerle eşit olduklarını ileri süreceklerdir. Kipling bu görüşünde haklıdır, çünkü Hindistan bağımsızlık hareketini başlatanlar eğitim görmüş Hintli grubundan başkaları değildir¹⁸. Bu ve buna benzer kaygılarından ötürü Kipling ve dönemin diğer emperyalist yazarları, yapıtları aracılığıyla okumuş Hintli anlamına gelen 'Babu'larla alay etmişlerdir¹⁹. *Kim*'deki Hurree Babu şişman, korkak, kadımsı bir tiptir ve yazar, Babu'nun kendi olumsuz yanlarını söylettirerek, hem kendi ırkçı eğilimlerini gizlemeye, hem de öyküye inandırıcılık kazandırmaya çalışır.

*'Ancak-ancak- görüyorsunuz ki Bay O'Hara ben ne yazık ki yalnızca bir Asyalıyım ve Asyalı olmak bir çok açıdan kötü bir şeydir. Ayrıca da, ben bir Bengal'liyim- yani korkak bir adamım.'*²⁰

Kim'de bilim, Doğu ve Batı bilimi olarak ikiye ayrılmıştır. Batı bilimi akademik ve analitik olmasına karşın, Doğu bilimi daha çok mistisizm eksenlidir. Romanda Lurgan Sahib tarafından hipnoz edilmeye çalışılan Kim, St. Xaviers adlı bir İngiliz okulunda öğrendiği çarpım cetvelini içinden okur ve dikkatini toplayarak kendisini hipnoz olmaktan kurtarır. Böylelikle Kim, Doğu'nun mistik bilimleri karşısında Batı'nın akılcı bilimlerinden yararlanarak, Batı biliminin Doğu bilimlerine olan üstünlüğünü gösterir. Bu olay beyaz adamın soğuk ama mantıklı dünyasının, yerlinin karanlık ve gizlerle dolu dünyasına üstün geldiğinin bir yansımasıdır²¹.

Yapıt boyunca bilgi uğruna insanların ve casusların yaşamı hiçe sayılmaktadır. Ancak bu bilgi doğru kişinin elinde ise işe yarar, çünkü Mahbub Ali'nin de dile getirdiği gibi kimi zaman bilgi *dinamitten daha tehlikelidir*,²² dikkatlice saklanmalıdır ve bu düşüncenin sonucunda elindeki bilginin *Kim*'in elinde daha güvenli olacağını düşünür, çünkü neticede *Kim* bir İngiliz'dir ve bilgi, yazara göre, batılılara özgü bir şeydir.

Romadaki Hintli taşıyıcılar Rus casuslarından ele geçirdikleri harita ve bölge hakkındaki stratejik bilgilerle dolu kağıtların büyü olduğuna inanırlar ve onları *Kim*'e büyüü bozsun diye teslim ederler. Sepetteki belgeler Hindistan'ın yazgısını değiştirebilecek güçtedir ve Ruslar bu belgeler aracılığıyla belki de Hindistan'ın yeni efendileri olabilirlerdi, ancak

yerliler cehaletlerinden dolayı olup bitenleri bile anlamakta zorlanırlar. Kipling, bu sahneyle Hintlilerin batıl inançları olan çocuksu bir ırk olduklarını ima edip, üstün bir ırk olarak gördüğü İngilizlerin Hindistan'daki hakimiyetlerini bir uygarlaştırma göreviymiş gibi göstererek yasal bir zemine oturtmaya çalışır.

Kim, harita okuma ve doğada yön bulma hakkında da eğitim görmüştür, ve bu bilgisini yine etnolojik bilgisiyle birleştirerek daha da etkin bir casus olmayı başarır. Örneğin göze çarpmadan bir bölge hakkında stratejik bilgiler elde edebilmek için, bir din adamı gibi davranır ve casusluk etkinliğini gizleyebilmek için bir tespih kullanarak sayısal bilgiler elde etmektedir²³. Gail Ching sömürgeciliğin görüntüsel özelliklerini irdelediği **White Skins/Black Masks** adlı kitabında *Kim*'in bir dinsel kültürden bir diğerine geçmesini onun kılık kıyafet değişimindeki üstün başarısından kaynaklandığını dile getirerek²⁴ *Kim*'de giyim öneminin vurgular. Hindistan kast sisteminde, her kastın kendisine ait özel giysileri vardır ve birinin giyimi ve tavırlarından hangi kasttan olduğu anlaşılabilir. *Kim* farklı kastların giyimi ve konuşma biçimleri hakkında aldığı eğitimle bir "bukalemun"²⁵ gibi her ortama uyum sağlamayı bilir ve ortamın gerektirdiği her kimliğe rahatlıkla geçmeyi başarır. Tam tersine Rus ajanları ise, kültürel değerleri bilmedikleri için, casusluk etkinlikleri sırasında kimliklerini gizlemekte başarılı olamamaktadırlar.

Antropoloji ve etnoloji gibi bilimlerin yanı sıra yazın da bir toplumsal denetim aracı olarak iktidar kurmada önemli işlevler üstlenmiştir. Yapılarında etnolojik özellikler taşıyan metinler, İngilizleri Hintlilerin toplumsal değerleri hakkında bilinçlendirmekteydi ve aynı zamanda Hindistan'daki İngiliz varlığının da propagandasını yapmaktaydı. Böylelikle Viktorya döneminde oldukça önemli yapıtlar ortaya çıkmıştır ve neredeyse bunların tümünde, denetimi bilginin sağladığı bir imparatorluk öykülenmiştir²⁶. Bu özelliğiyle yazın, hem bir ideolojik iletişim aracı, hem de bilgi kaynağı olarak İngilizlerin üstünlüğüne katkıda bulunmuştur:

*...Hindistan veya başka sömürgeler hakkında betimlenen öykülerin kendileri bir epistemolojik teknik olarak İngiliz sömürge yönetimi altına giren yabancı yerleri ve insanları daha iyi tanımak (ve bu yüzden onları daha iyi denetim altına almak) için bir çaba olarak görülebilir.*²⁷

Sonuç olarak, Kipling Hindistan'da İngilizlerin sonsuz iktidar düşünün gerçekleşmesi için imparatorluktaki bütün görevlilerin sahip olmalarını istediği nitelikleri, Creighton'ın yanı sıra, *Kim*'in karakterinde de göstermiştir²⁸. Bu bakımdan *Kim*'in bütün yerli kültürleri ve dilleri bilmesi

bir rastlantı değildir. Daha çok genç bir okuyucu kitlesini hedefleyen yazar, Kim karakterini yaratarak dönemin gençleri için ideal bir İngiliz gencinin profilini çizmektedir. Bunun yanı sıra Kipling yazını, Hindistan'daki İngiliz varlığını savunmak için kullanmıştır ve böylelikle yerlilere ve geri kalan dünyaya Hindistan'ın kendilerine ait olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla, *Kim*'in bir çocuk klasiğinden öte, bilginin ön plana çıktığı politik söylemli bir yapıt ve hatta Said'in ileri sürdüğü gibi emperyalizmin bir başyapıtı²⁹ olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Notlar

- ¹ Foucault, Michel, **Michel Foucault: Power/Knowledge (Selected Interviews and Other Writings 1972-1977)**, ed.: Colin Gordon, Pantheon Books, New York, 1980, s.119
- ² Said, Edward W., **Şarkiyatçılık**, çev.: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.21
- ³ a.g.y., s.13
- ⁴ a.g.y., s.13
- ⁵ Kulke, Herman, Rothermund Dietmar, **Hindistan Tarihi**, çev.: Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.360
- ⁶ Said, Edward W., **Kültür ve Emperyalizm**, çev.: Necmiye Alpay, Hil Yayın, İstanbul, 1998, s.238
- ⁷ Richards, Thomas, **The Imperial Archive: Knowledge and the Fantasy of Empire**, Verso, London, 1993, s. 23
- ⁸ Said, **Şarkiyatçılık**, s. 238
- ⁹ Kipling, Rudyard, **Kim**, Wordsworth Classics, Great Britain, 1995, s.1
- ¹⁰ Booker, Keith, **Colonial Power-Colonial Texts**, The University of Michigan Press, USA, 1997, s.33
- ¹¹ Kipling, Rudyard, **Kim**, ed.: Edward Said, Penguin books, London, 1987, s.31
- ¹² Kipling, Wordsworth Classics, s.92
- ¹³ a. g. y. , s.76
- ¹⁴ Bose, Sujit, **Attitudes To Imperialism: Kipling, Forster And Paul Scott**, Amar Prakashan, Delhi, 1990, s. 12
- ¹⁵ Fanon, Frantz, **Black Skin, White Masks**, Grove, New York, 1967, s.18
- ¹⁶ Kipling, Wordsworth Classics, s.157
- ¹⁷ Booker, s.27
- ¹⁸ Bose, s. 28
- ¹⁹ Belliappa, K.C., **The Image of India in English Fiction**, B.R. Publishing Corporation, Delhi, 1991, s.309
- ²⁰ Kipling, Wordsworth Classics, s. 192
- ²¹ Sullivan, Zohreh T., **Narratives of Empire**, Cambridge University Press, USA, 1993, s. 169
- ²² Kipling, Wordsworth Classics, s. 19
- ²³ Hopkirk, Peter, **Quest for Kim**, The University of Michigan Press, USA, 2000, ss. 124-5
- ²⁴ Ching, Gail, Low, Liang, **Whit Skins/Black Masks**, Routledge, London, 1996s. 202

²⁵ Said, **Kültür ve Emperyalizm**, 246

²⁶ Booker, s. 24, Ayrıca Bkz., Richards, s. 1

²⁷ a.g.y., s. 6

²⁸ a.g.y., s. 38

²⁹ Kipling, Penguin, s.45